

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Congressen

Systeemtherapie in Nederland en Vlaanderen: lage landen, hoge ambities

Conferentie ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de NVRG, Rotterdam, 18 en 19 september 2008

Rotterdam, NewYork

Hoor hier bonkt het nieuwe hart van Rotterdam. Deze poëtische tekst komt de ontvankelijke wandelaar tegen op een oud havengebouw onderweg naar Hotel New York en de Cruise Terminal, de prachtige locaties op de Wilhelminapier waar de feestelijke jubileumconferentie van de NVRG werd gehouden. Hier, op de Kop van Zuid, doen bebouwing, aankleding en sfeer herinneren aan de geschiedenis van landverhuizingen. Vanaf de zeventiende eeuw emigreerden Europeanen massaal vanuit de Maasstad naar Noord-Amerika. Vanaf de negentiende eeuw onderhield de Holland-Amerikalijs een rechtstreekse vaarverbinding tussen Rotterdam en New York. Duizenden gezinnen namen vanaf deze plek afscheid van hun geboortegrond, familie en een vertrouwd leven. Zij waagden, veelal om armoede of geloofsvervolging te ontvluchten, de oversteek naar een nieuw bestaan in een ongerept land met de belofte van eindeloos veel mogelijkheden voor iedereen.

Vlaanderen en Nederland

Ook binnen onze vereniging blijkt een nieuw hart te kloppen, een Vlaams-Neder-

lands hart, getuige de programmering van de conferentie en de samenstelling van het nieuwe *Handboek Systeemtherapie* dat ter gelegenheid van het lustrum verscheen. 'Wij zijn nog steeds lege landen voor elkaar', sprak Anke Savenije bij de presentatie van het handboek. In de intensieve ontmoetingen tijdens het redigeerproces vielen vooral de onderlinge verschillen op. Wij zijn één taalgebied, maar met een verschillend taalgebruik. Er is voor gekozen in het handboek niet alleen het dominante 'algemeen beschaafd Nederlands' te hantieren maar ook het Vlaams; een principiële keuze die in de praktijk tot dilemma's en enkele misverstanden heeft geleid. Zo stond in een van de hoofdstukken dat een cliënt het gevoel had dat ze niets in de pap te brokken had. De redacteur verbeterde de uitdrukking in 'in de melk te brokkelen'. De auteur schreef terug dat 'iets in de pap te brokken hebben' correct taalgebruik is in Vlaanderen. Het bleef staan, maar sneuvelde nog twee keer, toen achtereenvolgens de eindredacteur en ook de bureauredacteur de uitdrukking weer wijzigden. Uiteindelijk is de uitdrukking gered; 'in de pap te brokken' bleef gehandhaafd.

Aan het handboek hebben 78 schrij-

vers uit Vlaanderen en Nederland meegewerkt. Ook de schrijfstijlen verschilden. De Nederlandse schrijvers verwerkten in hun teksten veelal opsommingen en rijtjes, de Vlaamse auteurs kenmerkten zich door een meer filosofische benadering en meer aandacht voor de sociale context. Het ontlokte aan een van de Nederlandse congresgangers de verzuchting 'Hoe word ik een Belg?'.

Ook in de workshops, op de eerste dag van de conferentie, viel inspiratie te putten uit zowel Vlaamse als Nederlandse deskundigheid en bezieling.

Taxatie als proces

Justine van Lawick en Ellen Reijmers deden in hun workshop een voorzichtig voorstel over een door hen samengesteld taxatieformulier voor een gezinsintake. Zij presenteerden hun formulier en vroegen de deelnemers ermee te oefenen en erop te reflecteren. Gezinstaxatie of gezinsdiagnostiek wordt veelal geassocieerd met het zoeken naar pathologie en disfuncties en dat gaat in tegen het systemische denken en handelen. Een systemische taxatie dient, anders dan bijvoorbeeld een normerend psychiatrisch onderzoek, ook een veranderingsdoel. Van Lawick en Reijmers streven in de opzet van hun taxatieformulier naar de weergave van meerstemmigheid in de beschrijving van klachten en veranderwensen. Hun workshop bood veel ruimte voor oefenen, vragen stellen en suggesties. Aan de hand van filmfragmenten uit 'Abel' en 'De Kus' suggereerden de deelnemers meerstemmige antwoorden.

Wij ervoeren ook het verschil tussen verbale probleemdefinitie en metafoor. Wij tekenden een meisje die een krokodil kuste en die op advies van haar vader een fatsoenlijke krokodil mocht uitkiezen, eentje met een strikje om zijn nek. Een vraag van een deelnemer: hoe beschrijf je de therapeutische ruimte en de relatie waarbinnen taxatie vorm krijgt? Van Lawick en Reijmers lijken zeer betrokken bij de ontwikkeling van hun taxatieproces en het formuleren daarvan. Ik ben benieuwd waar zij op uit zullen komen.

Machteloosheid bij conflictueus ouderschap na scheiding

De workshop werd geleid door Lieve Cottyn, als psycholoog-psychotherapeut verbonden aan de Interactie-Academie Antwerpen. Cottyn heeft ruime ervaring met de problematiek van het conflictueuze ouderschap. Dat was goed merkbaar in haar in de praktijk gewortelde verhaal. Het doel van de workshop benoemde zij als goesting krijgen om het – in deze conflictsituaties – als therapeut vol te houden. Daarvoor is het nodig dat de therapeut afscheid neemt van de illusie van rechtvaardigheid, de eigen gevoelens beheerst en de valkuil omzeilt van onderscheid maken tussen een goede en een foute ouder. Cottyn gaat altijd aan het werk met degenen die zich in haar praktijk aandienen, en werkt dus niet altijd met beide ouders. Wie zich bij haar meldt, krijgt steun, maar moet vooral ook aan het werk. Cottyn bood de therapeut hierbij een helder kom-

pas. Primair is om de strijd tussen de ouders minstens niet te versterken en hen en hun kinderen te mobiliseren door de omgangsregeling zoveel mogelijk in hun eigen handen te leggen. Doordat de ouders niet meer bij elkaar wonen, is ouderschapsreorganisatie onontkoombaar. Daarbij kan elke denkbare regeling (ook geen contact met een van de ouders) passend zijn. De ouders worden uitdrukkelijk aangesproken als ouders (niet als ex-partners). Kinderen krijgen hulp om te leren omgaan met verschillende waarheden en worden uitgenodigd zelf hun wensen kenbaar te maken bij de betreffende ouder als ze behoefte hebben aan verandering van de omgangsregeling. En soms hebben kinderen vooral een ander verhaal nodig waarin de ouder die tekortschiet een andere betekenis krijgt.

Contextueel besef en de kracht van organisaties

Frans Boeckhorst is sinds jaar en dag werkzaam binnen de chronische psychiatrie. Daar is hij zeer geboeid geraakt door de wisselwerking tussen behandelcontext en individuele behandeling. Met verve sprak hij over de organisatiestructuur van GGZ-instellingen en de consequenties daarvan voor het functioneren van teams op de werkvloer. Als voorbeeld noemde hij de isomorfie tussen bijvoorbeeld de nieuwe koers van een Raad van Bestuur (macro-niveau) en eigenzinnig gedrag op de afdeling (meso- en microniveau). En passant verloor hij ons van de illusie dat je vanuit een behandelteam invloed kunt uitoefenen

op de managementlaag daarboven. Integendeel, luidde zijn pleidooi, het is het beste als je in je team het reflecteren stimuleert over de context waarbinnen je functioneert. Maar die reflectie komt pas tot stand als de samenhang in dat team voldoende groot is. Natuurlijk is het tijd nemen voor deze reflectie een zekere luxe, maar wel onontbeerlijk.

Boeckhorst pleitte daarnaast ook voor een niet al te losse leiding van teams. Dat kan namelijk leiden tot een chaotisch systeem en dat weer tot uitgebluste teamleden. Maar de onrust kan ook van buiten komen. Fusies en voortdurende reorganisaties zorgen voor overbelasting van het mesoniveau. Kortom, het is het verstandigste je op je eigen team te concentreren en daarbinnen aandacht te besteden aan de geldende regels en routines zoals deze zichtbaar zijn in het *gedrag* van de teamleden. Deze zorgen voor samenhang in het team, en genereren betrokkenheid en autonomie.

Bij de aanwezigen gaf Boeckhorsts beschrijving van knelpunten veel herkenning. Zijn betoog nodigde dan ook sterk uit om op de eigen werkplek met zijn denkbeelden aan de slag te gaan.

Gezinstherapie in sprookjesland

Tijdens de plenaire conferentie werden in diverse presentaties bijzondere toepassingen van en visies op systeemtherapie toegelicht. Greet Spingaer vertelde in haar lezing 'Achter de spiegel ... een gezinstherapeut in sprookjesland' over het ge-

bruik van sprookjes in gezinstherapie. Middels sprookjes betreedt de therapeut de intermediaire ruimte tussen de objectieve werkelijkheid en de subjectieve beleving, te vergelijken met de spiegel van Alice in wonderland. Alice kijkt in de spiegel en vraagt zich af of de kamer achter het spiegelglas wel dezelfde is als de kamer waarin zij zich bevindt. *Zou het op de klok in de spiegel ook twee uur zijn?* Alice kruipt de spiegel in.

De verhaalde werkelijkheid in sprookjes lijkt op die van de echte wereld, maar is ook net een beetje anders. Er zit een structuur in de verhalen, die overeenkomt met faseovergangen in het leven van gezinnen. Een kind, vaak het kleinste en kwetsbaarste, verlaat het ouderlijk huis. Het kind gaat op weg, ontmoet steunbronnen, treft het dilemma, vecht het gevecht en keert als iemand anders terug naar huis. Het sprookje eindigt met feest. Spingaer vraagt gezinsleden aan welk sprookje zij denken en volgt met hen de bewegingen in het verhaal, parallel aan de eigen ervaringen. Ouders beschrijven het gevoel hun kinderen het bos in te sturen zonder te weten of zij er weer uit kunnen komen. Kinderen identificeren zich met de kleine held die regie herwint.

Wat is onze ethische en professionele verantwoordelijkheid?

Dat de kwaliteit van de therapeutische relatie van belang is voor het effect van psychotherapie, is bekend. Maar hoe werkt dat nu voor de gezinstherapeut die een ver-

trouwensrelatie met meerderen aangaat, die de bronnen van het gezin centraal stelt en de eigen rol decentraliseert? Aan de hand van filmfragmenten besprak Peter Rober principes die specifiek van belang zijn voor de rol van gezinstherapeut. Wij keken met hem onder andere naar de documentaire 'Born into Brothels' over de fotografe Zana Briski die betrokken raakt bij de kinderen van prostituees in Calcutta, India. De fotografe brengt de kinderen samen, geeft hen met fotografeles levenslessen. Een meisje zegt: 'Ik ben bang om net als mijn moeder te worden'. Het lukt de fotografe met veel moeite de meisjes naar school te krijgen, maar na verloop van tijd vallen nagenoeg alle kinderen terug in de oude manier van leven. 'Hoe kan het nou dat het haar niet lukt?', vroeg Rober de zaal. Ondanks de goede intentie gaat de fotografe tegen de context van de kinderen in, antwoordde hij. In een volgend filmfragment uit 'Children in the army for God' liet Rober zien dat de evangelisten in de film van dezelfde technieken gebruikmaken als psychotherapeuten. Toch zal menig toeschouwer de praktijken in deze film als onethisch waarden. Het maakt ons ervan bewust dat wij ons bij de uitvoer van onze praktijk moeten afvragen wat wij willen bereiken met de kinderen waarmee wij werken en waarom. Waarom doen wij wat wij doen, wat is onze ethische en professionele verantwoordelijkheid?

Joost Bosland deelde dit uitgangspunt en stelde bovendien dat het voor ons als systeemtherapeuten een morele en professio-

nele plicht is om in de maatschappelijke context actief te worden en deel te nemen aan het publieke debat. Bosland werkt als systeemtherapeut met asielzoekers en vluchtelingen. Daarnaast werkt hij als documentairemaker en was hij initiator van de campagne '26000 gezichten'. De campagne had tot doel om het debat over de 26000 uitgeprocedeerde asielzoekers te beïnvloeden. 'Wij wilden dat de mensen om wie het ging niet enkel als cijfers in kille statistieken gezien werden, maar dat zij een gezicht kregen in korte filmpjes die op televisie werden uitgezonden. Het is een narratieve benadering', zei Bosland. 'Wij belichtten door de geïnstitutionaliseerde macht onderdrukte verhalen.' Bosland vroeg het publiek na te denken over de vraag hoe ver onze morele verantwoordelijkheid reikt en hoe ver je als professional buiten de grenzen van je vak kunt treden.

De kloof tussen theorie en praktijk

De kloof tussen theorie en praktijk is groot en klein genoeg om informatief te blijven, stelde Ann Buysse in haar overtuigend en met humor gepresenteerde lezing. Buysse, en direct na haar ook Tom Sexton, betoogden over de relatie tussen onderzoek en relatie- en gezinstherapie. De presentaties verschilden onderling sterk van elkaar in vorm en inhoud. Waar Buysse zeer levendig een goed opgezette, informatieve en gedifferentieerde boodschap bracht, werd het eenzijdige verhaal van Sexton tamelijk routineus gepresenteerd. Sexton herhaalde in zijn lezing steeds:

'Research can guide the decisions that we make'. Maar het ontbrak in zijn lezing aan voorbeelden die dat illustreerden. Daar waar Sexton methodieontwikkeling koppelt aan onderzoeksresultaten – 'Research can tell you what to do when' – vindt Buysse dat onderzoek niet tot doel heeft de praktijk methodisch te onderbouwen of te zeggen wat er in de therapiekamer moet gebeuren. Er is nu eenmaal een kloof tussen theorie en praktijk. Wij vertrekken vanuit een andere etiologische visie, zegt Buysse. De lineaire, eenvoudige, toetsbare en reductionistische hypothesen in onderzoek contrasteren met de circulaire, complexe en contextualiserende hypothesen in de systeemtherapie. Onderzoek is voor Buysse veeleer hulpmiddel voor de vraag: wat is een goede praktijk, wat zijn de spelregels van een goede praktijk? Onderzoek is nodig om te overleven in de cultuur van evidence based practice, voor de beleidsmensen die ons betalen en het stimuleert de groei van het veld.

In theorie is er geen verschil tussen theorie en praktijk, maar hoe zit dat in de praktijk? Met deze vraag begon Buysse haar presentatie, om af te sluiten met de vraag: wat gebeurt er wanneer theorie en praktijk hand in hand gaan? En haar antwoord: soms werkt het en weten wij ook waarom.

Jubileum, tijdsmarkering

'Wij zijn de derde en vierde generatie systeemtherapeuten', sprak Anke Savenije bij de uitreiking van het *Handboek Systeemtherapie*. Het nieuwe handboek onder redac-

tie van Savenije, Van Lawick en Reijmers, volgt het tweedelige handboek op waarvan de laatste versie uit 1991 stamt. Met het vergelijken van de twee handboeken ontstaan er tijdsbeelden over ontwikkelingen en bewegingen van de systeemtherapie in de sociale en maatschappelijke context. Enkele verschillen vallen op. In de huidige versie wordt niet meer over stromingen gesproken maar over perspectieven. Een stroming vertegenwoordigt een eigenheid, terwijl een perspectief veeleer een manier van kijken is. De Milanese stroming, de paradox en tegenparadox van Selvini Palazzoli, heeft geen eigen plek meer gekregen in het handboek. De attitude en insteek van de gezinstherapeut is veranderd. Er is steeds meer nadruk op wat er goed gaat en op het bekrachtigen van positieve interacties. De collaboratieve attitude contrasteert met de *battle of structure*. Er zijn geen eenduidige verklaringsmodellen meer, maar meervoudige perspectieven. Het idee dat de relatie het probleem veroorzaakt, is ingeruild voor

complexere beschrijvingen. Het systeem organiseert het probleem, maar het probleem organiseert ook het systeem. Andere gezinssamenstellingen dan het kerngezin zijn gewoon geworden. De moderne systeemtherapeut werkt multimethodisch, betreft grotere systemen en behandelt complexe problematiek. De systeemtherapie doet het goed in onderzoek bij verschillende doelgroepen en het bevordert de werking van andere therapieën. De toon in alle bijdragen aan het handboek over de systeemtherapie anno nu is optimistisch.

Dat gold ook voor de toonzetting op deze feestelijke conferentie. Het was een terugblik in de tijd, maar ook een ontmoeting tussen burens en een hoopvol narratief over de positionering en ontwikkeling van de systeemtherapie in het Nederlandse taalgebied.

Robert van Hennik, Hanneke Lafaber en Jan Meerdinkveldboom

De som der delen; contextgerichte interventies in de verslavingszorg

Middagsymposium georganiseerd door de sectie Verslavingspsychologie van het NIP en de sectie Verslaving van de VCGT op 26 september 2008 te Utrecht.

In de verslavingszorg is al lange tijd aandacht voor evidence based werken. Zo zijn in de meeste instellingen voor verslavings-

zorg de leefstijltrainingen geïntroduceerd, individuele cognitief gedragstherapeutische programma's gericht op zelfcontrole